

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΣ

Τοῦ κ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου

Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος καὶ ἡ κοινωνικὴ εὐημερία ἐξαρτῶνται, εἰς μέγαν βαθμόν, ἐκ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς τεχνικῆς. Ἡ διαπιστωμένη ἐπιτάχυνσις τῆς ἀνοδικῆς πορείας τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου εἶναι, κατὰ κύριον λόγον, ἀποτέλεσμα τῶν ραγδαίων τεχνολογικῶν ἐξελίξεων. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος, βεβαίως, δὲν προωθεῖ μόνον τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν εὐημερίαν. Τὰ ἐπιτεύγματά της χρησιμοποιοῦνται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, ὅχι μόνον ἐπωφελῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῶς (πολεμικὰ μέσα).

Ἡ ἐπωφελῆς ἐπίδρασις τῆς τεχνικῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἐκδηλοῦται, ἀφ' ἑνός, μὲ τὴν διάνοξιν νέων δραστηριοτήτων καί, ἀφ' ἑτέρου, μὲ τὴν ἀνοδὸν τῆς παραγωγικότητος. Νέαι δραστηριότητες διανέμονται, εἴτε εἰς νέους ἐντελῶς τομεῖς (π.χ. ἀεροπλάνον), εἴτε εἰς γνωστὸς τομεῖς, ὅπου, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς νεωτέρων τεχνικῶν μέσων ἢ τεχνολογικῶν μεθόδων, καθίσταται οἰκονομικῶς συμφέρουσα ὁρᾶσις, θεωρουμένη πρότερον ἀσύμφορος (π.χ. ἀξιοποιήσις πτωχῶν μεταλλευμάτων).

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀνοδὸς τῆς παραγωγικότητος ἔχει ὡς πρωταρχικὸν παράγοντα τὰς συνεχῶς βελτιουμένας τεχνολογικὰς συνθήκας (μέσα, μεθόδους κ.λ.), αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦν εἰς ἀποτελέσματα ὁλονὲν μεγαλύτερα τῆς καταβαλλομένης προσπάθειας εἰς συντελεστὰς παραγωγῆς.

Ἡ ὑψηλὴ παραγωγικότης ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κόστους παραγωγῆς καὶ τὴν αὐξήσιν τῶν εἰσοδημάτων, τόσοσιν τῶν μισθωτῶν, ὅσον καὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Οἱ μισθωτοὶ ἀπολαμβάνουν τῶν ὠφελημάτων, ἐκ τῆς ἠδξημένης παραγωγικότητος, διὰ τῆς ἀνόδου τῆς ἀγοραστικῆς τῶν ἱκανότητος, ἢ ὁποῖα ἐνισχύεται καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν καὶ διὰ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν.

Οἱ ἐπιχειρηματῆαι ἔχουν, ὡσαύτως, ἠδξημένα κέρδη ἐκ τῆς ἀνόδου τῆς παραγωγικότητος, ἥτις, κατὰ κανόνα, συνεπάγεται αὐξήσιν τῆς ἀποδοτικότητος.

Εἶναι, ὅμως, δυνατὴ καὶ ἡ μὴ παράλληλος πορεία τῆς τεχνικῆς ἀποτελεσματικότητος (παραγωγικότητος) καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀποτελεσματικότητος (ἀποδοτικότητος). Συμβαίνει, πράγματι, πολλάκις νὰ αὐξηθῇ ἡ παραγωγικότης καὶ, συνεπεῖα τούτου, νὰ υπερβῇ ἡ προσφορά τὴν ζήτησιν, μὲ δυσμενῆ ἐπίπτωσιν εἰς τὰς τιμὰς καὶ τὴν ἀποδοτικότητά διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντί-

στροφον δύναται· νὰ συμβῆ, δηλονότι νὰ μειωθῆ ἡ παραγωγικότης καὶ νὰ ἀξηθῆ ἡ ἀποδοτικότητα μιᾶς οικονομικῆς μονάδος. Ὡπωςδὴποτε, ὅμως, ἡ ὑγιὴς πορεία τῆς οικονομίας ἔχει ὡς συνήθη ἐκδήλωσιν τὴν παράλληλον ἐξέλιξιν τῆς παραγωγικότητος καὶ τῆς ἀποδοτικότητος.

Ἡ ἐπέκτασις τῆς οικονομίας εἰς νέας δραστηριότητας καὶ ἡ ἀνοδος τῆς παραγωγικότητος καὶ τῆς ἀποδοτικότητος συνεπάγονται ἀξίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καί, ἐν συνεχείᾳ, τῶν ἐπενδύσεων, τῶν ὁποίων ποσοστὸν—συνεχῶς ἀξάνον—κατευθύνεται πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν ἔρευναν. Οὕτω δέ, ἐπιταχύνονται αἱ ἐπινοήσεις εἰς μέσα καὶ μεθόδους, αἱ δὲ ἐφαρμογαὶ τούτων εἰς τὴν οικονομίαν προσδιορίζουν τὸν ρυθμὸν τῆς τεχνικῆς προόδου.

Εἰς τὴν ἐποχὴν μας αἱ τεχνικαὶ ἐπινοήσεις διαδέχονται ἀλλήλας, μὲ ρυθμὸν συνεχῶς ἐπιταχυνόμενον, ὅστις ἀντανακλάται καὶ εἰς τὴν σφαίραν τῆς οικονομίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ πολιτικὴ παρέχουν σήμερον μεγάλας ὑπηρεσίας—σας ποτὲ ἄλλοτε—εἰς τὴν εὐστάθειαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικῆς οικονομίας. Οἱ κύριοι παράγοντες τῆς ἐπιτεύξεως αὐξήσαντος ρυθμοῦ τεχνικῆς καὶ οικονομικῆς προόδου εἶναι :

α' Ἡ τεχνικοεπιστημονικὴ ἔρευνα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη ἰδιαιτέρα σημασία κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας. Ἡ ἔρευνα, ἀναλαμβάνομένη συστηματικῶς ἀπὸ τὰ κράτη καὶ τὰς μεγάλας οικονομικὰς μονάδας, ἀπορροφᾷ ὅλον ἐν μὲν καλύτερον ποσοστὸν ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ ἀπασχολεῖ ὅλον ἐν αὐξήσαντα ἀριθμὸν τεχνικῶν ἐπιστημόνων. Ἡ «βιομηχανία τῆς ἐρεύνης» κατέστη ἡ πρώτη βιομηχανία εἰς τὰς ἰσχυροτέρας οικονομικῶς χώρας τοῦ κόσμου. Τὰ ἐπιτεύγματά της, δηλαδὴ τὰς ἐπινοήσεις νέων μέσων καὶ μεθόδων, ἀκολουθοῦν πολυδάπανοι δοκιμαίαι, διὰ νὰ κριθῆ τὸ συμφέρον τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὴν οικονομίαν.

β' Αἱ ἐπινοήσεις διὰ πολεμικοῦ σκοποῦ, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον πρωτοφανεῖς διαστάσεις. Αὗται ἀξιοποιοῦνται πρὸς τὸ συμφέρον τῆς οικονομίας, εἰς πολὺ μεγαλύτεραν ἔκτασιν ἢ ἄλλοτε. Εἰς τὰς ἐρέυνας διὰ πολεμικῆς φύσεως ἐπινοήσεις διατίθενται τεράστια χρηματικὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἐπιδιωκομένων στόχων. Τὰ ἐπιτεύγματα τῶν προσπαθειῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι δυσχερῶς θὰ κατεβάλλοντο διὰ καθαρῶς οικονομικοῦ σκοποῦ (π.χ. πυρηνικὴ ἐνέργεια), χρησιμοποιοῦνται ἐν συνεχείᾳ καὶ εἰς εἰρηνικοῦ σκοποῦ, μὲ προφανεῖς ὠφελείας διὰ τὴν ἐθνικὴν καὶ τὴν διεθνῆ οικονομίαν.

γ' Αἱ πρόοδοι τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης. Αὕτη, χρησιμοποιοῦσα ἐντατικῶς τὴν ὑποδομὴν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν (μαθηματικὰ κ.λ.), ἐπέσθην ἤδη εἰς τὸ στάδιον τῆς ὀριμότητος καὶ ἐπηρεάζει σοβαρῶς τὴν κρατικὴν πολιτικὴν. Οὕτως, ὁ προγραμματισμὸς τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ αἱ μέθοδοι τῆς προλήψεως τῶν ἐντόνων οικονομικῶν διακυμάνσεων ὀφείλονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων οικονομικῶν δογμάτων. Διὰ τῆς ἀκολουθουμένης οικονομικῆς πολιτικῆς ἐξασφαλίζεται μεγαλύτερα οικονομικὴ εὐστάθεια καὶ ταχύτερα οικονομικὴ ἐξέλιξις, αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν τὴν ἀποτελεσματικωτέραν ἀξιοποίησιν τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς τεχνικῆς.

δ' Ἡ γοργὴ καὶ εὐρεῖα διάδοσις τῶν ἐξελίξεων τῆς τεχνικῆς καὶ τῶν μεθόδων τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς. Αὕτη ὀφείλεται τόσον εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν

μέσων επικοινωνίας των λαών, δσον και εις την προθυμίαν των προηγμένων χωρῶν νά μεταδίδουν τὰς γνώσεις των και τὴν πείραν των εις τὰς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας. Τὸ ραδιόφωνον, ἡ τηλεόρασις, τὸ ἀεροπλάνον, ὁ τουρισμός, αἱ σπουδαὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, αἱ διεθνεῖς συναντήσεις και τὰ διεθνή συνέδρια προωθοῦν ἀναμφισβητήτως τὴν διάδοσιν τῶν συντελουμένων προόδων εἰς τὸ τεχνικόν και οἰκονομικόν πεδίον.

Τὸ πλέον, ὅμως, ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐπιτευγμάτων εἰς τὰς καθυστερημένας περιοχάς. Αἱ περιοχαὶ αὗται πρότερον εἴτε ἦσαν ἀποικίαι προηγμένων χωρῶν ἢ ἀπετέλουν τυπικῶς μὲν αὐτονόμους πολιτείας, ἀλλ' οὐσιαστικῶς ἦσαν ἐξηρητημένοι ἀπὸ πλουσίας χώρας. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, αἱ δεσπόζουσαι χώραι πρόεβαινον εἰς ἐκμετάλλευσιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῶν καθυστερημένων περιοχῶν, μὲ γνώμονα τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο μὴ συμβιβασζόμενον πρὸς τὴν ἐνθάρρυσιν ἢ και τὴν ἀνοχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐξηρητημένων, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, περιοχῶν. Ἡ ἐκδοιμηγάνισις ἐκρίνετο ὅτι θὰ ἐξημίωνε τὰς πλουσίας χώρας και ἐξ ἀπόψεως πρώτων ὕλων, ἀφοῦ θὰ ἐτύγγαχον αὗται ἐπιτοπίου ἐπεξεργασίας, και ἐξ ἀπόψεως καταναλωτικῆς ἀγορᾶς, ἥτις θὰ ἐτροφοδοτεῖτο διὰ τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς.

Εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, ὅλαι σχεδὸν αἱ ἀποικίαι ἀπετίναξαν τὴν ξένην κυριαρχίαν και ἀπέκτησαν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, αἱ δὲ ἐμμέσως ἐξηρητημέναι χώραι ἔχουν ἀποκτήσει συναίσθησιν τῶν ἠδύξημένων ὑποχρεώσεων των ἔναντι τῶν πολιτῶν των. Τὰ ἐπικρατήσαντα «νέα ἰδεώδη», γενόμενα ἀποδεκτὰ και ἀπὸ τὰς νέας χώρας—τέως ἀποικίας—συνίστανται εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ἀνωτέρω δυνατοῦ ἐπιπέδου κοινωνικῆς εὐημερίας, ἡ ὁποία, διὰ νά ἐπιτευχθῆ χρειάζεται συντόνον ἐκμετάλλευσιν τῶν πόρων διὰ συγχρονισμένων τεχνικῶν μέσων και μεθόδων. Τοῦτο, ὅμως, προϋποθέτει τὴν ἐπικουρίαν τῶν προηγμένων χωρῶν, διὰ μέσου οἰκονομικῆς και τεχνικῆς βοήθειας.

Εἶναι εὐτυχές, ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, τὸ γεγονός, ὅτι αἱ προηγμέναι χώραι, εἴτε ἀμέσως αἱ ἴδιαι, εἴτε ἐμμέσως, διὰ τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν, παρέχουν προθύμως τὴν ἀνωτέρω βοήθειαν, ἀπαλλαγέσαι σχεδὸν ἀπὸ τὴν παλαιάν προκατάληψιν και ἀποδεχθεῖσαι τὰς νέας ἀπόψεις, ἀνταποκρινομένας εἰς τὴν διεθνή ἠθικὴν και εἰς τὸ καλῶς νοούμενον συμφέρον των. Πράγματι, ἡ οἰκονομικὴ πρόδοσις και ἡ ἀνοδοσις τοῦ βιοτικῶ ἐπιπέδου τῶν λαῶν, ὅχι μόνον δὲν συστέλλουν, ἀλλὰ και ἐπεκτείνουν τὰς δοσοληψίας των μετὰ τῶν προηγμένων χωρῶν, λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν πρώτων, ἡ ὁποία κατευθύνεται και εἰς τὴν ἀγορᾶν τῶν τελευταίων.

Ὡς πρὸς τὴν παραγωγικότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται τὸ θέμα μας, ἡ ἀνωτέρω ἐξέλιξις ὀδηγεῖ εἰς εὐμενῆ ἀποτελέσματα διὰ τὰς ἀναπτυσσομένας οἰκονομίας. Ἡ ἐπιδίωξις ταχείας ἀναπτύξεως και ἡ συστηματικὴ βοήθεια τῶν προηγμένων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι θέτουν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν καθυστερημένων τὴν συμπυκνωμένην πείραν των εἰς τὸν τεχνικόν και τὸν ὀργανωτικόν τομέα, συνιστοῦν εὐμενεῖς προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐπίτευξιν ταχείου ρυθμοῦ ἀνόδου τῆς παραγωγικότητος. Τοῦτο εἶναι ἄλλωστε και εὐχερές, δεδομένης τῆς χαμηλῆς στάθμης.

τῆς ὁποίας ἡ ταχεῖα πρόωθσις, εἰς τὴν πρώτην τοῦλάχιστον φάσιν, εἶναι περισσότερον ἐφικτή.

Ἐν τούτοις, οὐχὶ σπανίως, ἐπιτυγχάνεται εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας ρυθμὸς παραγωγικότητος χαμηλότερος ἐκείνου τῶν προηγμένων, ἀφ' ἑνός, διότι ἡ ἀφομοίωσις τῶν συγχρονισμένων μεθόδων προσκόπτει εἰς τὴν ἐμμονὴν των εἰς τὴν παράδοσιν καί, ἀφ' ἑτέρου, διότι τὰ τελευταῖα ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς, πολυπλοκώτερα καὶ δαπανηρότερα, ἀδυνατοῦν αὐταὶ νὰ ἀξιοποιήσουν, ὡς πράττουσι αἱ προηγμένα: χώραι.

Αἱ κύριαι δυσχέρειαι, τὰς ὁποίας συναντοῦν αἱ καθυστερημένα: χώραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

α' Αἱ προκαταλήψεις ἔναντι τῶν νεωτερισμῶν καὶ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν χρῆσιν ἀπρηχαιωμένων μέσων, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγικότης εἶναι λίαν χαμηλῆ.

β' Ἡ συνεχὴς μείωσις τοῦ ρόλου τῶν φυσικῶν πόρων, οἱ ὁποιοὶ ἄλλοτε εἶχον πρωταρχικὴν σπουδαιότητα. Ἡ ἀντικατάστασις τῶν ὀργανικῶν ὑλῶν διὰ συνθετικῶν, συνήθως πολὺ εὐθηνότερων, ἐνῶ δίδει πλεονεκτήματα εἰς τὰς προηγμένας χώρας (μείωσιν ἐξαρτήσεως καὶ κόστους), πλήττει τὰς καθυστερημένας, τῶν ὁποίων αἱ ἐξαγωγαὶ πρώτων ὑλῶν συνεχῶς περιστέλλονται, ἐπὶ ζημίᾳ τῶν δυνατοτήτων αὐτῶν πρὸς ἀνάπτυξιν. Ὑπελογίσθη, ὅτι τὰ χορηγηθέντα μεταπολεμικῶς κεφάλαια εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας εἶναι πολὺ μικρότερα τῆς ζημίας, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν αὐταὶ ἐκ τῆς πτώσεως τῆς ζητήσεως καὶ τῶν τιμῶν τῶν ἐξαγωγίμων προϊόντων των.

γ' Ἡ ἀδιάκοπος ἐπιπόνησις τεχνικῶν μέσων, ἐξασφαλιζόντων ὑψηλότεραν παραγωγικότητα, ἀλλὰ καὶ δαπανηρότερων, δυσχεραίνει τὰς πτωχοτέρας εἰς τὸν διεθνή ἀνταγωνισμόν, καθόσον αὐταὶ ἀδυνατοῦν νὰ προσοῦν εἰς ἠδξημένας ἀποσβέσεις, ἀπαραιτήτους καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης δαπάνης των καὶ λόγῳ τῆς ταχύτητος ἀντικαταστάσεώς των διὰ νεωτέρων. Ἐπὶ πλέον, ἡ ἀδυναμία ἐνεργείας συστηματικῶν ἐρευνῶν, λόγῳ ἐλλείψεως προσφόρων μέσων—ἀνθρωπίνων καὶ ὑλικῶν—θέτει τὰς καθυστερημένας χώρας εἰς μειονεκτικὴν θέσιν, ἀφοῦ τοιοῦτοτρόπως αὐταὶ ὑστεροῦν ἔναντι τῶν προηγμένων καὶ εἰς δυνατότητας ἀμέσων δοκιμῶν, ἐφαρμογῶν καὶ προσαρμογῶν.

Αἱ μεγάλαι καὶ πλούσιαι χώραι, διαθέτουσαι εὐρεῖαν κατανάλωσιν μὲ ὑψηλὴν ἀγοραστικὴν ἰκανότητα, εἶναι εἰς θέσιν νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ νέα μέσα τῆς τεχνικῆς, καθόσον αὐτά, πλήρως ἀπασχολούμενα, ἔχουν χαμηλὴν σχετικῶς ἐπίπτωσιν ἐπὶ τοῦ κατὰ μονάδα κόστους. Ἀνάλογόν τι γίνεται καὶ ὡς πρὸς τὰς προηγμένας χώρας μὲ μικρὸν πληθυσμόν, ὅταν αὐταὶ δεξιζῶνται εἰς πολλὰς ἐξαγωγάς. Τὸ κατανλωτικὸν σύνολον (ἐγχώριον καὶ ξένον) ἐπιτρέπει πλήρη ἀπασχόλησιν τοῦ δαπανηροῦ ἐξοπλισμοῦ καί, κατ' ἀκολουθίαν, μικρὰν σχετικῶς ἐπιβάρυνσιν ἐπὶ τοῦ κατὰ μονάδα κόστους.

Ἄλλ' αἱ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένα: οἰκονομικῶς χώραι, αἱ ὁποῖαι στεροῦνται ὀλων τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων, ἤτοι ὑψηλῆς τεχνολογικῆς στάθμης, ἐπαρκῶν κεφαλῶν καὶ πλούσιαι: κατανλωτικῆς ἀγορᾶς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραγάγουν μὲ χαμηλὸν κόστος, ἐλλείψει τεχνολογικοῦ συγχρονισμοῦ καὶ λόγῳ ἀδυναμίας πλήρους ἀπασχολήσεως τοῦ διαθέσιμου παγίου κεφαλαίου. Ὅθεν, ἐπά-

ναγκες είναι να συμπράττουν αί χώραι αὐται με ἄλλας διὰ τὴν διαμόρφωσιν εὐρυτέρας καταναλωτικῆς ἀγορᾶς, πρὸς τροφοδότησιν τῆς ὁποίας θὰ παράγωνται ἠϋξημένοι ποσότητες ἀγαθῶν, διὰ πλήρους ἀπασχολήσεως τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Τότε, θεαίως, συμφέρει ἡ διαρκῆς τεχνολογικὴ προσαρμογὴ καὶ ἡ ὑποβολὴ εἰς μεγαλύτερας δαπάνας, διὰ τὴν συνεχῆ ἀνανέωσιν τοῦ παγίου κεφαλαίου.

Τὸ ἐγχείρημα αὐτό, ὅμως, δὲν εἶναι καθόλου εὐκολον, ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν πλέον προηγημένων ἐκ τῶν συμπραττουσῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ βοηθήσουν οἰκονομικῶς καὶ τεχνικῶς τοὺς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένους ἐταίρους των. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον, ὁσάκις ἡ οἰκονομικὴ ἐνοποίησης περιλάβῃ χώρας διαφόρου βαθμοῦ ἀναπτύξεως, παρέχεται προθεσμία εἰς τὰς ὀλιγώτερον προηγημένας χώρας διὰ τὴν τεχνολογικὴν προσαρμογὴν των εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν περισσότερον προηγημένων χωρῶν (μεταβατικὸν στάδιον).

Ἄρμόζει ἤδη νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς εἰδικά τινα θέματα τῆς παραγωγικότητος:

1. Τὸ ἀνθρώπινον δυναμικὸν διαδραματίζει σοβαρώτατον ρόλον εἰς τὴν προσπάθειαν ἀνάδοῦ τῆς παραγωγικότητος. Διὰ τοῦτο δίδεται ἰδιαιτέρα σημασία εἰς αὐτό. Ἡ ἀρτία κατάρτισις τούτου θεωρεῖται ἐπιβεβλημένη. Αἱ δαπάναι διὰ τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν κατατάσσονται μεταξὺ τῶν πλέον παραγωγικῶν ἐπενδύσεων καὶ καταλαμβάνουν ὑψηλὴν προτεραιότητα. Ἐπειδὴ, ὅμως, ἡ ἀρχικὴ κατάρτισις διὰ τῆς βασικῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν εἶναι σήμερον ἐπαρκῆς, δεδομένης τῆς ἀνάου τεχνολογικῆς ἐξελιξέως, μεγάλαι δαπάναι ἐνεργοῦνται καὶ διὰ τὴν ἐπιμόρφωσιν τοῦ τεχνικοῦ προσωπικοῦ πρὸς ἐνημέρωσίν του εἰς τὰς νεωτέρας μεθόδους καὶ τὴν πρόσφορον χρησιμοποίησιν τῶν νεωτέρων τεχνικῶν μέσων. Μόνον οὕτως ἐπιτυγχάνεται ἡ πλήρης τεχνολογικὴ προσαρμογὴ καὶ δι' αὐτῆς ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγικότητος.

Διὰ τῶν νεωτέρων* τεχνικῶν μέσων ἐπέρχεται ἀχρήστευσις προσώπων, καὶ δὴ ὄχι μόνον ἀνειδικευτῶν, ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ καὶ εἰδικευμένων, ἰδίως χαμηλῆς στάθμης. Οἱ ἐκτοπιζόμενοι, ὡς καὶ οἱ διὰ πρώτην φορὰν εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ἀγορὰν ἐργασίας στρέφονται εἰς ἄλλους τομεῖς ἢ κλάδους, ὅπου ἡ ζήτησις ἀγαθῶν-ὑπηρεσιῶν καὶ, συνεπῶς, ἡ ζήτησις ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ αὐξάνει. Ἐπέρχεται, δηλαδὴ, μετατόπισις, ἡ ὁποία εἶναι καὶ συντελεστικὴ ἀνάδοῦ τῆς παραγωγικότητος, τόσον εἰς τοὺς τομεῖς, ὅπου ἐκτοπίζεται ἀνθρωπίνῃ ἐργασία (ὑψηλότερα παραγωγικότητος τοῦ ἐκτοπιζόμενου τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ), ὅσον καὶ εἰς τοὺς τομεῖς, τοὺς ὁποίους ἐπανδρῶνει ἡ νέα ἐργατικὴ δύναμις, ὡς καὶ ἡ ἐκτοπισθεῖσα, ἰδίως, μάλιστα δταν γίνῃ ἡ ἀπαραίτητος ἐκπαίδευσις καὶ μετεκπαίδευσις (ὑψηλότερα παραγωγικότητος τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ).

Δὲν πρέπει, ὡσαύτως, νὰ παρουσιάσωμεν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ψυχολογικῶν παραγόντων εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς παραγωγικότητος. Τὸ καλὸν περιβάλλον τῆς ἐργασίας—ἀνθρώπινον καὶ ὀλικόν—ἢ εὐθυγράμμισις τῆς πορείας τῶν μισθῶν πρὸς τὴν πορείαν τῆς παραγωγικότητος, ἡ ἐφαρμογὴ προσφόρων μεθόδων καθορισμοῦ τῆς ἀμοιβῆς (ἀποδοτικαὶ ἀμοιβαὶ) καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς (συμβούλια ἐργασίας) δημιουργοῦν εὐμενῆς ψυχολογικὸν κλίμα καὶ συμβάλλουν εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς παραγωγικότητος.

2. Ἡ ἐπίδρασις τῶν συντελεστῶν τῆς ἀνόδου τῆς παραγωγικότητος εἶναι διάφορος κατὰ κλάδους τῆς οἰκονομίας. Οὕτως, εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ δὴ τὴν βαρεῖαν, ὁ τεχνικὸς ἐκσυγχρονισμὸς καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν τελειοτέρων μεθόδων συντείνουν κυρίως εἰς τὸν σκοπὸν. Εἰς τὴν βιοτεχνίαν, καὶ δὴ εἰς τὴν χειροτεχνίαν, ὁ ἀνθρώπινος παράγων ἔχει μεγαλυτέραν βαρύτητα, ἀφοῦ ἡ δεξιότης καὶ ἡ προσωπικὴ σφραγὶς ἀποτελοῦν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ κλάδου τούτου. Εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς ὑπηρεσίας, ἐν γένει, ἡ διοικήσις ἰδίως δίδει τὸν τόνον τῆς προωθήσεως τοῦ ἔργου, καὶ δι' αὐτὸ οἱ συνδυασμοί, οἱ ὀφειλόμενοι εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἡγέτου, προσάγουν κυρίως τὴν παραγωγικότητα εἰς τὸν τριτογενῆ τομέα. Συνεπῶς, εἶναι σκόπιμος ἡ ἔξαρσις τῆς σημασίας τῶν κυρίων, κατὰ κλάδους, συντελεστῶν καὶ ἡ κατὰ προτεραιότητα διενέργεια ἐπενδύσεων πρὸς τὰς ἀντιστοίχους κατευθύνσεις.

Πολλάκις ἡ ἀνοδος τῆς παραγωγικότητος εἰς ἕνα τομέα εἶναι συνάρτησις τῆς ἀνόδου τῆς παραγωγικότητος εἰς ἄλλον, ἀποτελοῦντα, τρόπον τινά, προστάδιον ἐκείνου. Ἡ χειροτεχνία λ.χ. αὐξάνει τὴν παραγωγικότητά της ὅχι, μόνον, διὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς ἐπεξεργασίας τῆς ὕλης συντελεῖται μηχανικῶς καὶ μὲ συγχρονισμένας μεθόδους. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ βιοτεχνία τῶν προηγμένων χωρῶν εἶναι, εἰς μέγαν βαθμὸν μηχανοποιημένη, πρὸς αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τοῦ κλάδου. Ἀλλὰ καὶ αἱ μεγάλαι βιομηχανίαι, αἱ ὁποῖαι στηρίζονται εἰς ὑποκατασκευαστάς ὡς πρὸς τὰ ἐξαρτήματα, τὰ ἀνταλλακτικὰ κλπ. ἔχουν συμφέρον ἐκ τῆς αὔξεσεως τῆς παραγωγικότητος, διότι οὕτω συμπίεζεται καὶ τὸ τελικὸν κόστος παραγωγῆς.

Εἰς τὸ ἐρώτημα, τέλος, ἐὰν πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἀνοδος τῆς παραγωγικότητος τῶν σπανιζόντων ἢ τῶν ἀφθονούντων συντελεστῶν, ἡ ἀπάντησις εἶναι ἡ ἐξής:

Ἡ μὲν σπάνις συνεπάγεται ὑψηλὰς τιμὰς, αἱ ὁποῖαι συμπίεζονται διὰ τῆς αὔξεσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ δαπανηροῦ συντελεστοῦ (π.χ. κεφάλαιον εἰς πτωχὰς χώρας), ἡ δὲ ἀφθονία ἀποτελεῖ πλουτοπαραγωγικὸν πόρον, τοῦ ὁποῦ οἱ ἡ ἀξιοποίησις εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας διὰ τὰς χώρας, ὅπου ἄλλοι συντελεσταὶ εὐρίσκονται ἐν ἀνεπαρκείᾳ. Κατ' ἀκολουθίαν, ἡ ἐπιδιώξις ὑψηλῆς παραγωγικότητος ὡς πρὸς τοὺς ἐν ἀφθονίᾳ συντελεστάς ἐνδείκνυται, ἐπίσης, καὶ ἐν προκειμένῳ (π.χ. ἐργατικὸν δυναμικὸν χωρῶν μὲ δημογραφικὸν πρόβλημα).